

MUNCH-PETERSEN, VALFRID PALMGREN

Folkuppfostran eller halfbildning?.

Stockholm
1909

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

PALMGREN, V.

Under.
Allm.

SÄRTRYCK UR

FRÅN FÖRFATTAREN. (Bör.)

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR
NATIONELLA · SPÖRSMÅL
UTGIFVEN · AF
ADRIAN · MOLIN

DET NYA SVERIGE

TIDSKRIFT FÖR NATIONELLA SPÖRSMÅL, UTGIFVEN AF
FIL. D:R ADRIAN MOLIN,

utkommer under år 1909 i sin *tredje* årgång. Från och med det nya året öfvertages tidskriftens förläggande *af ett särskildt för ändamålet bildadt förlagsaktiebolag*, hvarmed tidskriften kommer att förfoga *öfver ekonomiska resurser att med full kraft arbeta för sina syften*. Därigenom att vidare ett antal af tidskriftens yngre medarbetare sammanslutit sig för att som en fast stab biträda redaktionen, skall tidskriftens program kunna genomföras än mer energiskt och målmedvetet hädanefter än hittills.

Om detta program torde icke behöfva närmare talas. Tidskriften ser alltjämt som sin uppgift att vara ett organ för *nationella* idéer i den pågående utvecklingskampen på alla områden i vårt land. I alla frågor, som gälla vår svenska odling, andlig och materiell, skall tidskriften stå öppen för klargörande och saklig behandling. Vår nationella kulturs problem och våra politiska och ekonomiska, kyrkliga och sociala spörsmål komma att i Det nya Sverige belysas af våra främsta författare. Särskildt tror sig tidskriften fylla en uppgift genom att bereda *det praktiska lifvets män* på olika områden ett forum, där de kunna få tala ut sin mening och föra fram sina synpunkter.

Från och med det nya året kommer tidskriften att i våra aktuella frågor innehålla *osignerade artiklar*, för hvilka redaktionen bär ansvaret. Härigenom kommer den hufvudriktning, som äfven under den gångna tiden behärskat tidskriftens diskussioner, att kunna bestämdare markeras.

Redaktionen kommer vidare att i tidskriftens innehåll söka vinna större omväxling genom att i första hand bereda plats för *kortare artiklar* och på samma gång större *aktualitet* genom att, så långt möjligt, taga hänsyn till de brännande dagsfrågorna. Härunder skall dock sträfvan alltjämt vara att framförallt gifva tidskriften ett *gediget* innehåll — ett innehåll icke blott för dagen utan äfven för morgondagen.

Tidskriften ingår alltså i sin nya årgång, till det fortsatta arbetet på sina uppgifter, med väsentligt förstärkta utvecklingsmöjligheter och med betydligt ökade redaktionella krafter. Kring redaktionen sluter sig dessutom samma vida krets af framstående skriftställare på olika områden och målsmän för vårt näringslif, som tidigare gifvit den sitt stöd. Bland dem äro:

advokaten, jur. kand. *Henrik Almstrand*, lektor *E. O. Arenander*, amanuensen, fil. kand. *Gösta Bagge*, läroverksrådet *B. J.*

Kungl. biblioteket

0 0000 000099754

FOLKUPPFOSTRAN ELLER HALF- BILDNING?

NÅGRA REFLEXIONER OCH JÄMFÖRELSER

af fil. d:r *Valfrid Palmgren.*

När man som intresserad svensk folkbildningsvän gör studier i Amerika, England eller Tyskland, sker det med ganska blandade känslor. En glädje är det, därför att det i dessa länder finns mycket att lära, många goda uppslag att taga fasta på, många rön och erfarenheter, af hvilka vi kunna draga nytta. Men samtidigt kan man ej undgå att inse, huru mycket, som ännu återstår för oss att göra, innan vi hinna till samma ståndpunkt som de. Man kan ej underlåta att fråga sig, hvad vi egentligen ännu gjort för att sprida det bästa bildningsmedlet, god litteratur, till alla lager af vårt folk, och man finner då, att vi knappast gjort stort mera än att på möten och sammankomster af alla slag åter och återigen konstatera, att vi lida under en uppsjö af underhållig litteratur, att vår ungdom förgiftas af osund lektyr, och att något bör göras. I de ofvan nämnda kulturländerna har man kommit ett stort steg längre: man har öfvergått från ord till handling och vidtager kraftiga åtgärder såväl negativa för att lägga hinder i vägen för spridningen af den dåliga litteraturen som positiva för att med alla medel bringa det goda och det bästa i ord och bild, i litteratur och konst ut till folkets alla lager.

Hvad som först och främst är i ögonen fallande mest i Amerika, men äfven i hög grad i Tyskland och England, är en mot vår mycket olika uppfattning af ordet folkuppfostran. De människor, som sakna grundligare sakkunskap och som därför döma ytligt — och de äro i vårt land sorgligt många på folkbildningsområdet — inlägga gärna i ordet *uppfostran* något af pedanteri och skolmästeri; de ha icke kommit så långt, att de inse det stora produktiva värde, som ligger i en uppfo-

rande verksamhet, emedan de gifva ordet den alltför snäfvä betydelsen af den uppfostran, som skolan åsyftar, och som gäller endast barn och ungdom. Och likväl äger uppfostran inom det moderna samhällslifvet vida utanför skolans gränser en så djupgående betydelse, att man tvärt om på alla områden borde söka få till stånd en planmässigt organiserad uppfostringsverksamhet af den fullväxte medborgaren, en verksamhet, som skulle stärka vårt folks inre kraft, öka möjligheterna för dess höjande i ekonomiskt afseende och lyfta hela folket upp på ett högre utvecklingsplan.

På grund af den gängse snäfvä uppfattningen af innebörden i begreppet uppfostran undviker man numera hos oss i folkbildningskretsar i allmänhet med stor omsorg detta ord, det skall i stället heta upplysning eller folkbildning. Eller, som en af våra folkbildningsmän nyligen yttrade till mig: vi vilja alls icke uppfostra, vi vilja blott väcka, upplysa; uppfostra sig, det får folk göra själf, det befatta vi oss icke med. Och hvad har följden blifvit? Ytlighet och förflackning längs så godt som hela linjen, brist på allvar och ansvarskänsla hos såväl upplysarne som deras föremål. *Ansvar*, se där det begrepp som bör fylla uppfostran, ansvar hos den, som ger, för hvad han ger och hur han ger, och hos den, som tar emot, för det sätt, hvarpå han förvaltar den honom anförtrodda kulturskatten.

I allmänhet betraktas hos oss folkbildning o. d. som en akt af nedlåtenhet och välgörenhet från de s. k. högre klassernas sida gent emot det öfriga folket. Denna nedlåtenhet tar sig de sorgglustigaste uttryck i det sätt, hvarpå äfven de högsta, värdigaste bildningsmedel genom en till förflackning gående popularisering göras till nästan en karrikatyr af hvad de borde vara. Och hur många af våra folkbildningsvänner ha ägnat ens en tanke däråt, att ordet folkuppfostran omfattar *hela* folket, alla stånd och klasser, alla åldrar, d. v. s. närmast kunde och kanske borde utbytas mot *nationaluppfostran*, om man vill blotta dess innersta kärna. Hvilken klass af medborgare i ett samhälle behöfver icke vidare uppfostras efter skolans slut? Inom hvilket samhällslager finnas ej missförhållanden, som inga lagar afhjälpa, utan för hvilkas afskaffande man trots allt blott har att hoppas på uppfostran, verklig folkuppfostran? Hur,

om icke på den vägen, skall den rike lära sig rikedomens förpliktelser, den lärde de kraf, som medfölja hans vetande, den ringe eller den fattige det ansvar, som hvilar på t. o. m. kuggen i kvarnhjulet, och alla, hög och låg, fattig och rik aktningen för hvarandra och arbetets ära? Folkuppfostran, om något, skall en gång bidra till att mildra klassmotsatserna och att skänka människorna en god vilja att med hvarandra och genom hvarandra sträfva mot alltjämt högre mål.

Den djupare betydelse, som i enlighet med hvad jag nyss antydt i de stora kulturländerna i allmänhet inlägges i ordet folkuppfostran, har i dessa länder medfört vidtgående följder. Först och främst är att märka det lifliga intresse, som ägnas folkuppfostringsfrågorna af personer, som tillhöra och representera de mest olika befattningar, ämbeten och yrken. Särskildt har jag alltid funnit det af intresse att iakttaga det stora antal affärsmän och industriidkare och i allmänhet det praktiska lifvets män, som i dessa länder ej blott närvara vid folkbildningsmöten och sammankomster, utan som äfven taga liflig del i förhandlingarna. Därvid märker man snart nog, att man här har att göra med män, som icke blott äro intresserade, utan som verkligen äro väl hemmastadda äfven i detaljerna i de förhållanden, som diskuteras, m. a. o. som verkligen veta, hvad de säga, veta hvad som brister, och veta att gifva goda råd. Nu antydda förhållanden hade jag, hvad särskildt Tyskland angår, tillfälle att ånyo se exempel på vid den folkbildningskongress, som den 2—4 oktober i år var sammankallad till Dortmund af det stora *Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung*, vid hvilken kongress jag var närvarande i egenskap af svenska regeringens delegerade. Denna kongress visade prof på ett — hvad europeiska förhållanden angår — ovanligt stort allmänt intresse för folkbildningsväsendet, ett intresse, till hvilket impulsen nog till en viss grad torde kunna sökas i amerikanskt inflytande.

Handelsförbindelserna hafva år från år bragt tyskarne i allt lifligare beröring med amerikanarne, och med tyskarnas praktiska blick hafva de snart nog uppdagat, hvarutinman amerikanarne äro dem öfverlägsna. Och sedan de väl upptäckt detta och insett det såväl ideella som materiella värdet af en utbredd folkbildning äfven efter skolans slut, hafva de varit snara att hämta lärdomar af det amerikanska exemplet och se till huru

man kunde göra dessa läror fruktbärande i sitt eget land. Naturligtvis har därvid det utredande, agiterande och organiserande arbetet utförts af män, hvilkas yrken direkt lägo inom bildningsområdet, af pedagoger och bibliotekarier. Men dessa hafva åtnjutit ett kraftigt stöd af det praktiska lifvets män, ett stöd, som yttrat sig i frikostigt ekonomiskt bistånd, varmt intresse och tungt vägande ord, när det gällt att tillförsäkra bildningsanstalterna statens och kommunernas intresse. Det är icke länge sedan den framstående finansmannen kommerserådet Ligner i Dresden angående denna fråga skref följande ord: »Den dag kan komma, då europeerna vakna och med förvåning i amerikanarne se en intellektuellt till den grad utvecklade nation, att europeerna åtminstone å näringslivets alla områden icke längre äro dem vuxna. Jag anser därför, att det är ett af den nationella själfbevaringsdriftens första bud att skaffa till stånd bildningsanstalter, i hvilka folket kan göra fruktbringande sin i skolorna vunna färdighet att läsa.» Så långt den tyske finansmannen. Och jag skulle vilja tillägga: om detta i det stora och mäktiga Tyskland anses såsom ett af den nationella själfbevaringsdriftens första bud, huru mycket mera är eller borde icke detta vara fallet hos oss? Om vi jämföra nyss berörda förhållanden med de svenska, är olikheten i ögonen fallande och talar knappast till vår fördel. De krafter, som i vårt land ägna sig åt folkbildningsarbetet äro i stort sedt af allt för ensidig läggning. Detta är en särskildt kännbar olägenhet. Det är ett och annat kottteri af socialt och pedagogiskt intresserade personer, som vid sidan af andra sociala intressen äfven upptaga folkbildningsfrågan på sitt program. Inom deras egna kretsar beröras hithörande frågor i föreläsningar och diskussioner; ett eller annat offentligt möte eller föredrag arrangeras visserligen, men går man dit, finner man åter och åter samma kottterier representerade, ja, man finner t. o. m. alltjämt samma enstaka individer. Allt detta bevisar visserligen hos oss, som hysa intresse för folkbildning, ett berömvärdt nit, men det bevisar å andra sidan en högst beklaglig brist på intresse hos de flesta andra, hos den s. k. stora allmänheten. Och hvar äro vid sådana tillfällen *vår* storindustris män, öfverhufvud taget de, som hos oss representera praktisk och ekonomisk verksamhet? Hvar kan skälet vara att söka till denna åtminstone sken-

bara brist på intresse, hos dem eller hos oss andra? Jag är mest böjd för att antaga det senare. Det har i vårt land blifvit en vana, som nästan öfvergått till trosartikel, att alla undervisnings- och bildningsfrågor skola diskuteras och skötas utslutande af den s. k. lärda odlingens män. Jag tillåter mig, med hänvisande till såväl tyska som amerikanska och engelska förhållanden betvifla, att detta alltid är så nyttigt. Det sammanhänger nog i hög grad med vår vana att anse, att endast de, som gå den lärda vägen i en eller annan riktning, vilja och behöfva betjäna sig af olika slag af bildningsmöjligheter. Detta är i vår tid med dess oerhörda omhvälfningar på alla områden af samhällslifvet ett stort misstag. En mängd nya uppgifter föreligga vår tids människor, hvilka alla fordra ett rikt mått af intellektuell kraft, af andlig ansträngning, om vi skola kunna bestå i kampen för tillvaron och uträtta något af värde. Men denna stora intellektuella kraftförbrukning fordrar medverkan icke blott af ett fåtal lärda, utan af hela folket från de högsta till de bredaste lager. Ingen torde bättre förstå att bedöma det nutida lifvets kraf på det stora flertalet människor än just de, som inneha de ansvarsfulla posterna som ledare inom det praktiska lifvets mångahanda värf. Alla, som intressera sig för folkbildning, borde därför söka att för sina idéer intressera just sådana personer och att intressera dem så, att vår folkbildning får draga nytta af deras personligheter, deras rika erfarenhet och människokänedom, deras organisationsförmåga och deras praktiska blick — ej blott af deras testamenten, hur välsignelsebringande dessa än äro. Jag är öfvertygad om att äfven i vårt land ett sådant samarbete skulle kunna bära de rikaste frukter i snart sagdt alla afseanden.

I ett visst sammanhang med nyss berörda förhållanden står äfven folkbildningssakens förhållande till politiken och religionen. I Amerika och England har man alltid varit lycklig nog att låta detta vara detta och icke inblanda någon som hälst politik eller religion i sitt folkbildningsväsen. Först och främst ställes i dessa länder den fordran på en folkbildningsman, att han skall stå utanför dagspolitiken. Och detta är utan tvifvel den enda riktiga uppfattningen. Att en person, som står midt uppe i sin samtids politiska lif, skall vara i stånd att i sitt folkbildningsarbete lämna politiken utanför är, rent mänskligt sedt,

helt enkelt otänkbart och har äfven i alla länder och alla samhällen visat sig vara praktiskt utförbart. Om den person, som leder ett samhälles folkbildningsarbete, är starkt invecklad i de politiska förhållandena, kan han icke undgå att blifva partisk för den ståndpunkt eller det parti, han själf representerar, och det folkbildningsarbete han leder tar å sin sida intryck däraf och får sin hallstämpel af ledarens politiska färg. Men då har också bildningsarbetet som sådant upphört att vara ett verkligt bildningsarbete. Härmed äro vi visserligen inne på den svåra frågan att afgöra, hvad som menas med bildning, och jag tilltror mig icke att gifva någon fullgod definition därpå. Men så mycket torde alla kunna vara ense om, att en ensidig kunskap, inpräntad genom föreläsnings- eller biblioteksverksamhet eller med andra medel, t. ex. tidningspress o. dyl., icke är bildning, denna kunskap må sedan omfatta hvilken åskådning, hvilket partiprogram som hälst. Man säger ju och med full rätt, att en opröfvad dygd icke är någon dygd. Detsamma kan man med fullt fog säga om en ensidigt partifärgad folkbildning, den är ingen bildning. Om bildning är något, är det väl den uppfattning af förhållandena, som vunnits genom ett vägande af skäl för och emot, genom jämförelse af olika åsikter, och genom grundlig kännedom om orsak och verkan från olika synpunkter. Ja, jag vill gå så långt, att en uppfattning för att vittna om bildning icke får vara mig inpräntad af andra, utan jag bör själf genom själfständigt tänkande, själfständiga studier och framför allt genom själfständigt omdöme ha tillkämpat mig den. Denna min mening finner nog särskildt i vårt land många och ifriga motståndare, ty en så beskaffad bildning, en så själfständig omdömeskraft, som den jag åsyftar, skapar inga blinda anhängare af vare sig det ena eller andra partiet. Men den sanne folkbildningsvännen är ingen agitator för vissa åskådningar, han vill blott med frikostig hand skänka folket delaktighet i *allt*, som kan lära det att tänka, döma och handla efter *eg*et bästa förstånd och samvete eller, för att tala med den store upplysningsvännen Fredrik den store, sann folkupplysning sträfvar efter att göra hvar och en stark och lifsduglig genom bildningens och kulturens bästa och finaste medel, men den låter hvar och en bli salig genom sin tro, den låter i verkligheten, ej blott i ord, såväl politik som religion vara privatsaker.

Äfven i detta hänsende är Tysklands folkbildningsväsende värdt vårt intresse och vår varma sympati. Långsamt men säkert har utvecklingen af det tyska folkbildningsväsendet framskridit i denna sanna frihetsriktning. och man har vunnit stora och betydelsefulla resultat. Äfven härutinnan var mötet i Dortmund en lärorik erfarenhet. Bland dess deltagare voro alla åskådningar och partier representerade, alla enades i den enda varma önskan att för det tyska folket öppna alla vägar till bildningens förlofvade land. Om man betänker det spända förhållande, som i allmänhet existerar emellan tyska katoliker och protestanter, anser jag det icke betydelselöst, att vid mötet närvaro utom flera protestantiska teologer äfven åtminstone en katolsk präst. Dock är att märka, att det i allmänhet i Tyskland är två åskådningar, som motsätta sig ett erkännande — i teori som i praktik — af den sanna bildningen, den som står öfver partierna, som äger sitt existensberättigande i och genom sig själf utan andra tillsatser. Dessa tvenne åskådningar äro katolikerna och socialdemokraterna, som hvar för sig endast äro med om att skänka folket en half bildning, den som å ena sidan sanktioneras af de katolska, å den andra af de socialdemokratiska öfversteprästerne. Det har emellertid visat sig, att den stora massan af det tyska folket icke låter sig nöja med de preparat af bildning, som från katolskt och socialdemokratiskt håll bjudas dem. Som ett exempel härpå kan jag anföra den i Berlin af socialdemokrater grundade arbetarebildningsskolan, som under sin första tillvaro flitigt besöktes, men som så småningom allt mer och mer öfvergifvits. Arbetarne hafva nämligen funnit, att hvad som där bjöds dem icke var bildning och vetande som sådant, utan för dem i agitatorisk afsikt särskildt tillrättalagd vetenskap. De vända sig då hellre till andra bildningsanstalter, t. ex. Berlins förträffliga stadsbibliotek, där de finna, hvad de önska, men finna *allt*, icke blott sådant som genomgått particensurens skärseld. Detta är ett af de mest slående bevisen på ett sundt folks sunda kraf på rätten att utbilda sig till andligt fria män och kvinnor. Hvarje folk, som hyser intresse för att af sig själf dana ett upplyst, fritt och själfständigt tänkande och därför högt stående kulturfolk borde, synes det mig, i folkbildningsfrågan göra följande af en framstående tysk folkbildningsman uttalade ord till sina: vårt

folks bildningsfråga står alltför högt och är alltför viktig, för att vi skulle tillåta, att den neddrages till en partifråga.

Efter dessa antydningar om de grundsatser, hvilka äro de ledande inom såväl amerikanska och engelska som tyska folkbildningskretsar, skall jag söka att ge en bild af de två förnämsta medel — biblioteks- och föreläsningsverksamhet —, af hvilka dessa folk betjäna sig i arbetet för sina respektive nationers fostran. Främst bland dessa medel står biblioteket. Amerikanarne tillkommer äran af att först och djupast hafva uppskattat vikten och betydelsen af den af dem skapade och fullkomnade bibliotekstypen, bibliotek för *alla*. Förenta Staternas öfverlägsenhet öfver den öfriga världen i detta afseende är så väl känd, att det här torde vara öfverflödigt att närmare ingå därpå. Inom Europa intager England lika afgjordt första rangplatsen med hänsyn till sitt biblioteksväsende. Om Tyskland på biblioteksområdet också icke ännu står lika högt som Amerika och England, har det lika fullt att uppvisa en vacker och för oss lärorik utveckling af sina biblioteksförhållanden. Liksom ännu hos oss fanns det i Tyskland för 25 år sedan endast dels lärda bibliotek för den lärda världen, dels folkbibliotek med alla de för dessa bibliotek betecknande egenskaperna — som vi tyvärr alltför väl känna — d. v. s. dåligt läge, dåliga lokaler, torftigt bokbestånd och bibliotekstekniskt okunnig och litterärt oskolad personal, m. a. o. ett slags litterära välgörenhets- eller bespisningsanstalter. Men snart gjorde sig i Tyskland en stark rörelse gällande för att förbättra dessa förhållanden, som man ansågo ovärdiga för det folk som kallas »das Volk der Dichter und Denker». Man började inse, att skolorna, om de också äro den viktigaste faktorn i ett folks bildningsväsende, likväl äro otillräckliga. Det räcker icke för ett folk att med stolthet säga, att hvarje dess invånare *kan* läsa och skriva, ett högt utveckladt kulturfolk måste kunna påvisa, dels att dess invånare också verkligen *läsa*, och dels *hvad* de läsa. Folkskolestatistiken bevisar, fann man i Tyskland, att hvarje landets invånare en gång kunnat läsa, men — och jag fruktar att en undersökning hos oss kanske skulle ge samma resultat — den talar icke om de tusenden, som efter skolans slut i brist på öfning så småningom förlora färdigheten att läsa, den talar icke om alla dem, som efter skolans slut

kanske aldrig läsa en enda bok. Med berättigad harm frågade år 1885 en tysk folkbildningsvän på tal om dessa förhållanden i en skrift, som han betecknande nog kallar »der moderne Bildungschwindel», om icke, när allt kommer omkring, hottentotterna äro lika upplysta som de tyska bönderna, eller om den högre kulturen kanske består däri, att den tyska bonddrängen kan spela kägglor, röka cigarrer och dricka öl? Man fann således, att skolorna ensamt icke voro tillräckliga, och man insåg äfven, af hvilken jämförelsevis ringa betydelse de folkbibliotek voro, som man redan ägde. Samtidigt började man att förvärfva kännedom om de amerikanska fria offentliga biblioteken och deras verksamhet, och därmed hade man funnit den väg, på hvilken man borde slå in. Liksom i Amerika borde i Tyskland upprättas fria offentliga, af kommunerna underhållna bibliotek, som borde behandlas som koordinerade med skolorna och vara dessas såväl komplement som supplement. Det gällde nu blott att se till, i hvad mån och på hvad sätt man i tysk jordmån kunde omplantera de amerikanska idéerna och anpassa dem efter i Tyskland gifna förutsättningar för acklimatisering. Härför voro grundliga utredningar och ett kraftigt upplysningsarbete nödvändiga, ej så få fördomar måste nedbrytas, och misstron mot allt detta nya måste öfvervinnas. För att detta lyckats och lyckats så pass snabbt, att man kan säga, att de sista 15 åren medfört en storartad reform af hela det tyska biblioteksväsendet, står tysk kultur först och främst i tacksamhetsskuld till tre framstående biblioteksmän, Dr. Nörrenberg i Düsseldorf, Prof. Dr. Reyer i Wien och Dr. Ernst Schultze i Hamburg. Af icke ringa betydelse var äfven den skrifvelse, som det bekanta Comenius-Gesellschaft lät sända till kommunalförvaltningarna i alla Tysklands städer och som i hufvudsak är af följande innehåll:

Hvarje kommunalförvaltning bör anse som sin plikt att tillse, att det i det samhälle, hvars förvaltning blifvit den anförtrodd, finnes ett välskött, offentligt bibliotek för alla. För att detta bibliotek må blifva en verklig bildningsanstalt måste kommunalförvaltningen se till att följande fordringar uppfyllas:

- 1) Biblioteket skall stå under ledning af en vetenskapligt och för biblioteksyrket särskildt utbildad bibliotekarie;
- 2:o) tendensfritt, för *alla* lager af befolkningen afsedt bokurval;

- 3:o) central förvaltning af samhällets hela biblioteksväsende;
- 4:o) rymlig biblioteksbyggnad med centralt läge i staden;
- 5:o) läsesalar såväl som utlåningsbibliotek;
- 6:o) fritt, icke genom onödiga formaliteter försvåradt tillträde för alla för hvarje dag,

Jag har särskildt velat påpeka detta upprop dels därför, att det, som jag redan nämnt, på sin tid utöfvade ett kraftigt inflytande i Tyskland och dels därför, att alla i detsamma framställda fordringar äro just de, som vi ännu i vårt land borde rikta till kommunalförvaltningarna i alla våra svenska städer. Om vi blott tänka på Stockholm, måste man blygas öfver att här i detta afseende är åstadkommet intet eller så godt som intet. I stället för att kommunalförvaltningen, liksom fallet varit i Tyskland, England och Amerika, bort taga stadens biblioteksfråga i egen hand och tillse, att denna sköttes på ett staden värdigt sätt, stå vi nu på ungefär samma ståndpunkt. där tyskarna stodo vid detta upprops utsändande år 1899, och Stockholms stadsfullmäktige växla ut i småmynt till alla möjliga och omöjliga litterära folkköksinstitutioner penningsummor, som under god ledning åtminstone kunde tjäna till att lägga grunden till ett Stockholms stad värdigt fritt offentligt bibliotek. Måtte den till Stockholms stadsfullmäktige nyligen inlämnade motionen i syfte att bringa ändring i dessa förhållanden äfven medföra det afsedda resultatet!

De sista 10 årens biblioteksarbete i Tyskland visar, dels att ofvan anförda grundsatser numera äro de för de tyska stadsförvaltningarna ledande, dels att detta i sin tur haft till följd de mest glädjande resultat på biblioteksområdet. Ett anmärkningsvärdt stort antal tyska städer äga numera goda, välskötta bibliotek för alla, hvilka ingenting hafva gemensamt med de forna folkbiblioteken, utan så mycket mera med engelska och amerikanska fria offentliga bibliotek och därför utöfva ett det mest välgörande folkuppfostrande inflytande. Själfva namnet »folk»-bibliotek går mer och mer ur bruk och det på goda grunder. Man må hysa den mest berättigade aktning för allt det stora och vackra, som inneslutes i ordet folk, detta hindrar dock icke, att detta ord i vissa sammanställningar fått en betydelse af proletariat, som det nog tyvärr kommer att behålla. Vi behöfva blott tänka på folkkök, folksöndag o. d.,

folkbibliotek icke att förglömma. Sedan nu i Tyskland den nya typen af bibliotek för *alla* uppkommit, duger därför ordet folkbibliotek icke längre för att beteckna detta bibliotek. Man anser för öfrigt, och det nog med rätta, att själfva ordet folkbibliotek i Tyskland som annorstädes utöfvat en förlamande inverkan på biblioteksväsendets utveckling i rätt riktning. Biblioteksinstitutionen kan, om den skötes på rätt sätt, kraftigare än någon annan institution tjäna till att utjämna klass- och partiskillnader, åtminstone är ett rätt skött bibliotek en institution, inom hvilkens murar sådana skillnader aldrig existera; hela dess verksamhet är utjämnande, men utjämnande i rätt riktning, därför att den tjänar till att *höja*, att höja alla till den verkliga bildningens nivå. Allt detta har den gamla typen af folkbibliotek aldrig förstått eller afsiktligt åsidosatt och har därigenom än ytterligare tjänat till att framhåfva och understryka klasskillnaden. I Amerika och England har man aldrig haft dylika bibliotek; nu utgår från Tyskland lösen: bort med folkbiblioteken, bort med den anda, i hvilken de verkat, bort med själfva detta namn, som dragit gränser mellan hög och låg på det område, där sådana gränser framför allt icke bort, icke få existera. Måtte denna maning ifrån ett folk, med hvars kultur vår egen har så mycket gemensamt, vinna gehör äfven hos oss!

Att den tyska biblioteksrörelsen utvecklats sig så snabbt och så målmedvetet beror till stor del på, som jag redan nämnt, att det varit skolade fackmän, som drifvit den fram. Tyskarna hafva för länge sedan insett fackkunskapens betydelse, och bibliotekarierna i Tysklands fria offentliga bibliotek utgöras af vetenskapligt och för sitt yrke särskildt utbildade män. Af de kvinnor, som i de tyska biblioteken i stort antal användas som assistenter, fordrar man, att de skola hafva genomgått någon af Tysklands två biblioteksskolor i Berlin. Ja, man har i år gått så långt, att man för dessa kvinnor, som, emedan de sakna akademisk utbildning, likväl endast kunna komma ifråga på lägre poster inom biblioteken, fått till stånd en statlig pröfning. Om man läser den af tyska undervisningsministeriet den 10 aug. 1909 fastställda planen för sådan pröfning och de höga kompetensfordringar, som ställas på de kvinnor, som vilja undergå den, känner man bäst, *hur* långt tyskarne äro före oss i uppfattning af vikten och betydelsen af biblioteksfrågan. Här ha vi

ju ännu icke lärt oss att inse, att biblioteksarbete är ett arbete, för hvars utöfvande krävas kunskaper och bildning, utan vi synas i allmänhet tro, att hela konsten består däri, att man står bakom en disk och utlämnar och återtager lånade böcker. Och det är min bestämda öfvertygelse, att så länge denna uppfattning icke blir utrotad, så länge första bästa person, som intet annat har att göra, erbjudes en bibliotekstjänst och också antar den, utan att vare sig den som erbjuder tjänsten eller den som mottager den frågar efter förutsättningar eller kompetens, så länge komma vi också att inför den öfriga världen få blygas öfver vårt bristfälliga biblioteksväsende.

Utom af bibliotek begagna sig såväl amerikanare och engelsmän som tyskar af föreläsningsverksamheten som folkuppfostringsmedel. Om olikheten mellan oss och nu nämnda nationer är stor å biblioteksområdet, så är den ej mindre betydande å föreläsningsverksamhetens område. Föreläsningarna äro hos de nämnda folken ett sekundärt medel, ett medel att leda till böckerna; de äro ej det hufvudsakliga momentet i folkbildningsarbetet, äro ej själfändamål, hvar till de urartat i vårt land.

Att så blifvit fallet hos oss, sammanhänger väl närmast därmed, att af alla folkbildningsmedel föreläsningen nog är det, som kräfver den minsta speciella fackutbildningen. Alltid vet någon något att berätta som intresserar, och alltid kan detta göras till föremål för en populär, halft kåserande föreläsning.

Mot föreläsningens inflytande kan med fog anmärkas, att det talade ordet så snart förflyktigar; föreläsningen fordrar af åhöraren jämförelsevis ringa själfverksamhet; ofta förstår han inte vissa delar, vissa ord och uttryck däri, ofta hinner han ej sätta sig in i talarens tankegång, eller förstår den ej fullt, kan ej gilla den o. d. Men föreläsaren vet intet af allt detta, han fortsätter att tala, och nya intryck tränga sig på åhöraren och skymma bort det föregående. När åhöraren slutligen lämnar föreläsningen, har han ett visst hum om ett och annat och har fått en del nya intryck, det är sant, men han saknar ofta förmåga att göra sig reda för hvad han verkligen lärt, hvad han förstått. Ord och fraser ha ofta nog fastnat hos honom, för hvilkas rätta uppfattning han saknar förutsättningarna o. s. v. Vår åhörare har kanske sedan ingen att tala med om allt detta nya, åtminstone ingen mera hemmastad däri än han själf, han har i vårt

land stor svårighet och för resten ringa vana att skaffa sig den litteratur, som skulle kunna gifva honom upplysning; han låter saken vara och går på nästa föreläsning, där ett nytt ämne behandlas på samma sätt, och så undan för undan. Och därmed ha vi den typiska halfbildningen färdig, denna halfbildning, som tror sig förstå allt, därför att den icke kunnat fullt smälta något, som ingen aktning har för andras vetande, därför att den själf fått allt till skänks och icke har en aning om hvad det vill säga att arbeta och kämpa sig fram till bildning, som totalt saknar själfständig omdömeskraft, därför att den är van vid att serveras omdömena färdiglagade från föreläsarens bord.

Jag går i detta fall så långt, att jag påstår, att en föreläsningssamhet, som skickar kring en serie föreläsare, af hvilka den ene i dag föreläser om utvecklingsläran, den andre nästa vecka eller månad om Ninives förstöring, den tredje om Norrlandsfrågan, den fjärde om Nya Zeeland o. s. v., som bjuder en växling af ämnen i all oändlighet, och som sålunda verkar utan det ringaste system eller plan för sin verksamhet, knappast kan utöfva något verkligt bildande folkbildningsarbete.

Också fick jag för icke länge sedan genom en ofrivillig uppriktighet från en af våra folkbildningsmäns sida en bekräftelse på denna min uppfattning. Han yttrade nämligen, att hvad hans föreläsningssamhet egentligen åsyftade, var att verka väckande i den exclusiva mening att rubba åhörarnes tro på vissa förhållanden — särskildt inom det religiösa området — samt att öfverhufvud taget visa dem en del lösryckta resultat inom den moderna vetenskapen. Jag frågade honom då, på hvad sätt en dylik föreläsare efter en sådan »väckelsestund» öfver t. ex. Darwinismen tog sig an sina åhörare (jag syftar här naturligtvis på de minst lärda bland åhörarne), och jag fick veta, att sedan tar hvarken han eller någon annan någon särskild befattning med dem, utan nästa gång kommer en ny föreläsare med ett nytt kanske lika öfverväldigande och för den oinvides hela åskådning omstörtande ämne. Jag frågar igen, är detta verkligen den bildning vårt folk har rätt att fordra, och som vi ha skyldighet att gifva det, och för hvars utbredande svenska staten årligen offrar ett par hundratusental af kronor? Har denna »Bildungsschwindel», för att tala med den ofvan citerade tysken, egentligen något kulturvärde alls, och borde icke en sådan

föreläsningsverksamhet bära en helt annan skylt än folkbildningens?

Men hvad kan då göras för att afhjälpa dessa missförhållanden, torde någon fråga? Man bör gå tillväga som amerikanare, engelsmän och numera äfven tyskarne göra, d. v. s. ställa föreläsningarna i bibliotekens tjänst, som ett medel att leda folket till vetandets källa, till böckerna själfva. I sällskap med dem få de i lugn och ro söka komma till klarhet, de få stanna och tänka, där de icke förstå, de kunna, om de så önska, fullt sätta sig in i hvarje detalj, de få gilla eller ogilla, ta emot eller förkasta på *eget* ansvar, de få själfva arbeta sig till sin ståndpunkt och kunna åtminstone på så sätt på många områden utvecklas till omdömesgilla, d. v. s. bildade människor. För den skull är det af största betydelse att föreläsningarna såsom flerstädes i Amerika och Tyskland anordnas af biblioteket, och hållas inom dess murar. Då kan allmänheten direkt hänvisas till den litteratur, som berör de förhållanden, hvarom föreläsningen handlar. I Tyskland såväl som i Amerika publiceras dylika biblioteksföreläsningprogram tämligen långt i förväg, och man anger såväl i pressen som på de särskilda programmen den litteratur, som kan tjäna till att i förväg orientera de blifvande åhörarne i ämnet. Tillika påpekas på programmet, att denna litteratur finns att tillgå i biblioteket, och allmänheten inbjudes att göra bruk däraf. Flerstädes i Amerika brukar man gå så långt, att man till föreläsningarna bredvid katedern samlar all bibliotekets viktigare litteratur angående det behandlade ämnet, hvilken omedelbart efter föreläsningens slut utlånas. De utmärkta resultat, som vinnas genom en af biblioteket ledd föreläsningsverksamhet, betonades upprepade gånger under mötet i Dortmund, liksom man äfven framhöll, hur varmt den ledning till verkliga studier, som på detta sätt gifves, uppskattas af dem, för hvilka den är afsedd.

Naturligtvis kan man emellertid också tänka sig en i förhållande till biblioteket fristående föreläsningsverksamhet, men denna måste då, om den skall vara gagnande, kraftigt understödjas af biblioteket. På en sådan anordning erbjuder Amerika äfvenledes exempel, som mana till efterföljd. Föreläsningföreningarna sända sina program till biblioteken, och biblioteken sända erforderlig litteratur rörande de respektive

föreläsningarna till själfva föreläsningssalarna, där utlåningen af litteratur liksom i det förra fallet äger rum omedelbart efter föreläsningen. I båda fallen, vare sig föreläsningarna försiggå i biblioteket och ledas af detta, eller föreläsningssalarna är fristående, böra föreläsningarna helst anordnas serievis, åtminstone så att de t. ex. under några veckor behandla samma eller närbesläktade ämnen, belysta från olika synpunkter. Hälst böra för föreläsningssalarna verkliga studieplaner uppgöras, så att ett inre sammanhang förefinnes mellan föregående och efterföljande föreläsningar. Naturligtvis fordrar ett sådant systematiskt och planmässigt ordnadt föreläsningsarbete icke ringa förutsättningar af både kunskaper, intresse och tid hos den som leder det.

Jag har härmed sökt att i korthet klargöra de olikheter, med afseende på såväl uppfattning som tillämpning af begreppet folkuppfostran, som förefinnas mellan oss och de nationer, om hvilkas två främsta folkbildningsmedel jag i det föregående velat gifva en idé. Amerikanare, engelsmän och tyskar äro framför allt kända för sitt sunda förstånd och sin praktiska blick. Kunde det då icke vara skäl för oss att hämta lärdomar af det sätt, hvarpå dessa folk anse lämpligt att organisera sitt folkuppfostringsarbete? Hafva vi ännu kommit ens så långt, att vi kunna biträda dessa för sitt nyktra räknesinne kända folk i deras genom praktiska beräkningar vunna uppfattning, att det icke finnes produktivare summor än de, som utgifvas för bildningsändamål, och att okunnighet och bristande omdömesförmåga till slut alltid komma att stå hvarje folk, hvarje samhälle dyrare än bildning? Och om vi insett detta, huru kunna vi då stå till svars för det sätt, hvarpå vi använda de för svenska förhållanden icke obetydliga summor, som årligen anslås till folkbildningsändamål? Ha vi vid utgifvandet af dessa penningar betänkt, att en nations rätt till existens beror på befolkningens ständiga tillväxt i kultur, i moral, i social samhörighetskänsla och i nationellt själfmedvetande, och att sådana existensbetingelser icke vinnas genom en ytlig upplysningsverksamhet, utan endast genom en till folkets innersta rot och märg trängande nationaluppfostran?

Bergqvist, biskop *O. Bergqvist*, professor *E. Billing*, skeppsredaren och riksdagsmannen *Dan Broström*, fil. d:r *Herman Brulin*, docenten *Fredrik Böök*, professorn och riksdagsmannen *Sam Clason*, fil. kand. *K. A. Edin*, biskop *J. A. Eklund*, teol. d:r *S. A. Fries*, kaptenen *C. O. Hafström*, professor *C. H. Hallendorff*, fil. kand. *Hjalmar Haralds*, docenten *Eli F. Heckscher*, fil. d:r *Paul Hellström*, professor *Harald Hjärne*, fil. d:r *Gunnar Huss*, arkivarien *T. Höjer*, ingenjören *Albert Isakson*, professor *Rudolf Kjellén*, fil. d:r *Axel Lagerwall*, löjtnant *Ernst Liljedahl*, professor *Efr. Liljeqvist*, disponenten *E. J. Ljungberg*, konsul *C. J. F. Ljunggren*, skeppsredaren *W. R. Lundgren*, fil. d:r *C. D. Marcus*, auditören *E. Martin*, professor *Vitalis Norström*, generalkonsul *A. P. Pehrson*, stadsrevisor *A. Ramm*, professor *C. A. Reuterskiöld*, grosshandlaren *Edward Ringborg*, redaktör *Erik B. Rinman*, författarinnan *Anna M. Roos*, f. statsrådet *A. Schotte*, skriftställaren *Gustaf Stridsberg*, skriftställaren *Emil Svensén*, fil. d:r *Verner Söderberg*, professor *Nathan Söderblom*, envoyén *G. O. Wallenberg*, kaptenen *C. Westerlund*, landshöding *J. Widén*, major *J. Åkerman*, docenten *A. Åström*, m. fl.

Det torde med fog kunna sägas, att under de gångna åren *ingen svensk tidskrift innehållit ett ur saklig synpunkt tyngre vägande innehåll än Det nya Sverige*. I den nya årgången vill redaktionen, såsom ofvan framhållits, söka stadigt fortgå på den inslagna vägen: att göra *Det nya Sverige* till ett *omväxlande och innehållsrikt*, men framför allt *gediget och vederhäftigt organ* för vår nationella svenska kultur, andlig och materiell.

Ingen intresserad svensk, som vill följa med våra stora nationella frågars behandling och utveckling, kan undvara Det nya Sverige!

Det nya Sverige utkommer under 1909 såsom förut med 8 häften om tillsammans 30 ark stort medianformat. Af dessa häften beräknas 4 utkomma under den tid riksdagen är samlad.

Tidskriftens pris är kr. 7: 50 för hel årgång.

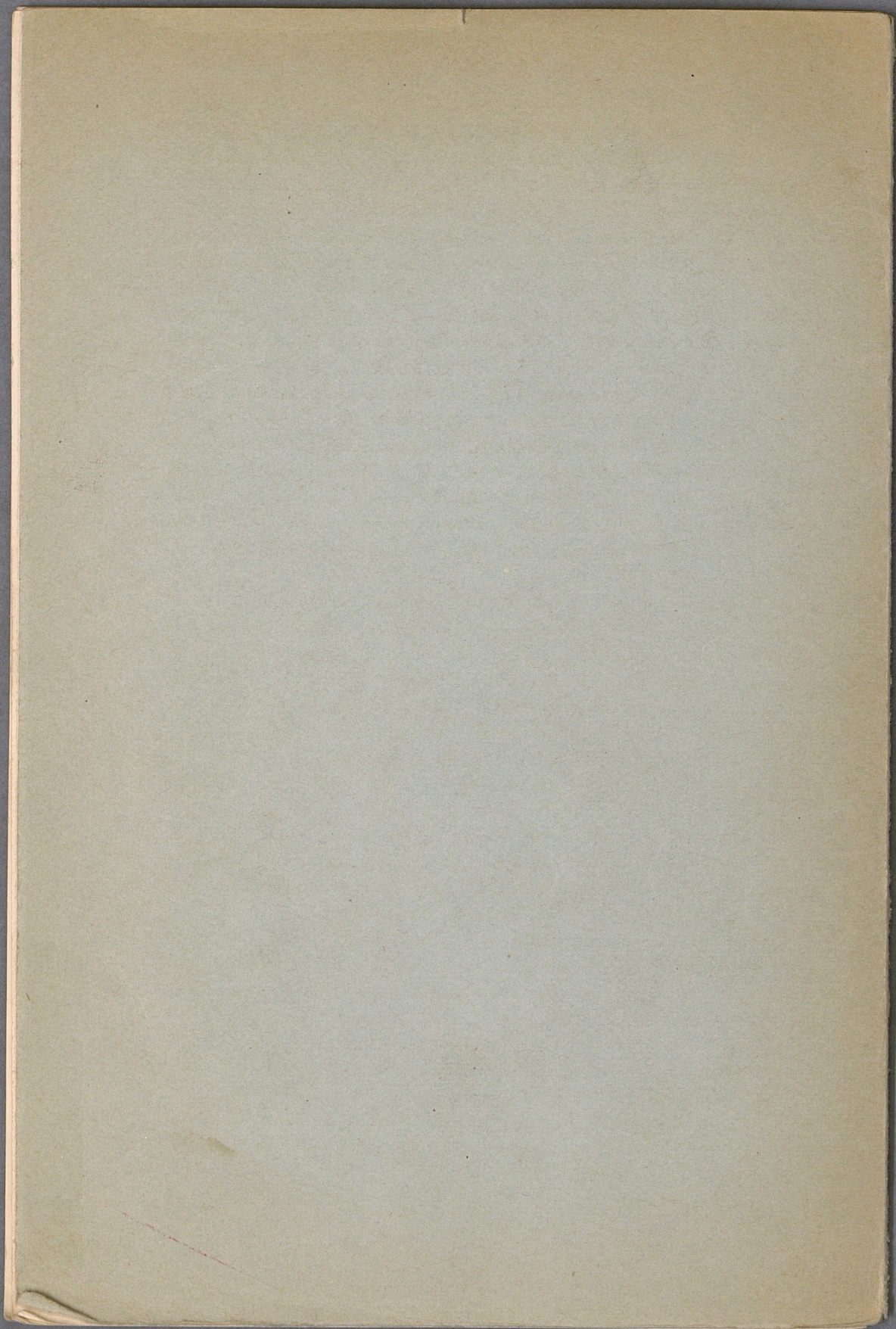
Lösnummerpris kr. 1: 50.

Prenumeration verkställs i bokhandeln, på posten, utan tillägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Stockholms-Tryckeriet, Centralpalatset, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

Tidskriften distribueras för bokhandeln af Hugo Gebers förlag, Stockholm.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören d:r *Adrian Molin* under adress *Birgerjarlsgatan 29, Stockholm*. Stockholm i januari 1909.

Adrian Molin.

www.books2ebooks.eu